

مجموعه گفتارهای علمی اخلاقی

حضرت آیت الله یثربی دامت برکاته

به سوی معرفت

تفسیر آیات ولایت و امامت

تأثیر گذاران
در عالم خلقت

۲۹ فروردین ۱۳۸۶
۲۹ ربیع الاول ۱۴۲۸

تکثیر این جزوه

با رعایت محتوا، حفظ امانت در نقل و ذکر مأخذ مجاز است

« الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله الطاهرين
ولعنة الله على أعدائهم أجمعين » .

چگونگی انتخاب امام عليه السلام:

در جلسه گذشته بیان نمودیم، خداوند از میان انسانها، مصطفین و برگزیدگانی دارد و انتخاب و گزینش آنان تنها به دست خداوند می‌باشد. در قرآن کریم آیات متعددی وجود دارد که با صراحت و روشنی این دیدگاه را اثبات می‌کند. بدین منظور به برخی از این آیات اشاره می‌نماییم.

﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾^(۱).

و از آنان امامانی قرار دادیم که به فرمان ما هدایت می‌کردند، چون شکیبایی نمودند و به آیات ما یقین داشتند.

﴿ وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴾^(۲).

و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما، مردم را هدایت

۱ - سوره سجده، آیه ۲۴.

۲ - سوره انبیاء، آیه ۷۳.

می‌کردند و انجام کارهای نیک و برپا داشتن نماز و ادای زکات را به آنها وحی کردیم و تنها ما را عبادت می‌کردند.

﴿وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾^(۱).

هنگامی که خداوند ابراهیم [عَلَيْهِ السَّلَام] را با وسایل گوناگونی آزمود و او به خوبی از عهده این آزمایشها بر آمد، خداوند به او فرمود: من تو را امام و پیشوای مردم قرار دادم. ابراهیم [عَلَيْهِ السَّلَام] عرض کرد: از دودمان من نیز امامانی قرار بده. خداوند فرمود: پیمان من به ستمکاران نمی‌رسد، (و تنها آن دسته از فرزندان تو که پاک و معصوم باشند، شایسته این مقام‌اند).

﴿أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا﴾^(۲).

یا اینکه نسبت به مردم (پیامبر [صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] و خاندانش [عَلَيْهِمُ السَّلَام]) بر آنچه خداوند از فضلش به آنان بخشیده حسد می‌ورزند؟! ما به آل ابراهیم [عَلَيْهِمُ السَّلَام] (که یهود از خاندان او هستند نیز) کتاب و حکمت دادیم و حکومت عظیمی در اختیار آنها قرار دادیم.

﴿وَأَنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ﴾^(۳).

و آنها نزد ما از برگزیدگان و نیکانند.

۱- سوره بقره، آیه ۱۲۴.

۲- سوره نساء، آیه ۵۴.

۳- سوره ص، آیه ۴۷.

آیه اخیر اشاره به پیامبران گذشته دارد. خداوند درباره آنان می‌فرماید: ما از میان نیکان افرادی را بر می‌گزینیم.

﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾^(۱).

خداوند آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران را بر جهانیان برگزید. همچنین خداوند به حضرت مریم علیها السلام می‌فرماید: ما تو را از میان تمام زنها برگزیدیم.

﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ﴾^(۲).

فرشتگان گفتند: ای مریم خداوند تو را برگزیده و پاکیزه داشته و بر زنان جهانیان برتری داده است.

داستان بعثت حضرت موسی علیه السلام

در رابطه با حضرت موسی ابن عمران علیه السلام خداوند می‌فرماید: موسی علیه السلام سالیانی در مدین زندگی و با صفورا ازدواج کرد. سپس قصد بازگشت به مصر را نمود، در میان راه آثار و درد وضع حمل در همسر او ظاهر گردید. موسی علیه السلام در دور دست نوری را مشاهده نمود. وی به خانواده‌اش فرمود: صبر کنید تا آتشی برای گرما و یافتن راه بیاورم. هنگامی که موسی علیه السلام نزدیک آتش رسید، از جانب پروردگار ندا آمد که ما تو را برگزیدیم.

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ * إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ

۱ - سوره آل عمران، آیه ۳۳.

۲ - سوره آل عمران، آیه ۴۲.

نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُ عَلَى النَّارِ هُدًى * فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا
مُوسَى * إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى * وَأَنَا
اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى ﴿١﴾ .

آیا داستان موسی [علیه السلام] به تو رسیده است؟ چنین بود که از دور
آتش دید و به خانواده اش گفت: بایستید که من آتشی دیده‌ام،
باشد که اخگری از آن برای شما بیاورم، یا در پرتو آن راه را باز
یابم * و چون به نزدیک آن رسید، ندا در داده شد که ای
موسی [علیه السلام] * همانا من پروردگار تو هستم کفشهایت را [به احترام]
از پا بیرون کن و [بدان که] تو در وادی مقدس طوی هستی * و من
تو را برگزیده‌ام، پس به آن چه وحی می شود، گوش دل بسپار.

﴿وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ
ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى * وَأَصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي * أَذْهَبَ أَنْتَ وَأَخُوكَ
بِآيَاتِي وَلَا تَنبَأُ فِي ذِكْرِي﴾ ﴿٢﴾ .

سپس کسی را [به غیر عمد] کشتی، و تو را از غم و غصه رهانیدیم
و چنانکه باید و شاید آزمودیم، سپس چندی در میان اهل مدین
به سر بردی، سپس ای موسی [علیه السلام] بهنگام [برای رسالت] آمدی
* و تو را برای خودم پروردم * و تو و برادرت نشانه‌های
معجزه‌وار مرا ببینید و دریاد کرد من سستی موزید.

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي إِلَيْكَ قَالَ لَنْ

۱- سوره طه آیات: ۱۳- ۱۲- ۱۱- ۱۰- ۹.

۲- سوره طه، آیات ۴۲- ۴۱- ۴۰.

تَرَانِي وَلَكِنْ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ
لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا
أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ * قَالَ يَا مُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي
وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١﴾.

و چون موسی [عَلَيْهِ السَّلَام] به میعاد ما آمد و پروردگارش با او سخن
گفت، گفت: پروردگارا خود را به من بنمایان تا بر تو بنگرم،
خداوند فرمود: هرگز مرا نخواهی دید، ولی [اگر اصرار می‌ورزی]
به آن کوه بنگر، اگر در جایش استوار ماند، مرا خواهی دید، پس
چون پروردگارش بر کوه تجلی کرد، آن را پخش و پریشان کرد و
موسی [عَلَيْهِ السَّلَام] بیهوش در افتاد، سپس چون به خود آمد گفت:
خداوندا پاک و منزهی به درگاهت توبه کردم و من نخستین مؤمن
[به این حقیقت] هستم * خداوند فرمود: ای موسی [عَلَيْهِ السَّلَام] بدان که
من تو را به پیامها و کلام خویش بر مردمان برگزیدم، پس آنچه
به تو می‌بخشم بگیر و از سپاسگزاران باش.

این آیه به داستان حضرت موسی [عَلَيْهِ السَّلَام] اشاره می‌کند. موسی [عَلَيْهِ السَّلَام] سی شب
میهمان خداوند بود، بعد از آن خداوند ده شب دیگر بر آن افزود، حضرت
موسی [عَلَيْهِ السَّلَام] درخواست کرد که خداوند را ببیند، اما خداوند فرمود: این امر امکان
ندارد. کوه را بنگر، اگر کوه توان تجلی مرا داشت، تو نیز می‌توانی. اما کوه تاب و
توان این تجلی را نداشت و قطعه، قطعه شد. سپس خداوند به موسی [عَلَيْهِ السَّلَام] فرمود:
تو را از میان انسانها برگزیدم.

دیگر برگزیدگان خداوند:

﴿وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
وَأَنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾^(۱).

و کیست که از آیین ابراهیم [علیه السلام] روی برتابد، مگر کسی که سبکسر و سفیه باشد، و ما او را در دنیا برگزیده ایم و او در آخرت از شایستگان است.

﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا﴾^(۲).

سپس کتاب آسمانی را ببندگانمان که برگزیده بودیم به میراث دادیم.
﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾^(۳).
خداوند از میان فرشتگان و مردمان، پیامبرانی برمی‌گزیند، بیگمان خداوند شنوایی بینا است.

آیه اخیر به روشنی بیان می‌کند که مسئله‌گزینش و انتخاب الهی خاص و منحصر در انسانها نمی‌باشد. بلکه خداوند از میان فرشتگان نیز برگزیدگانی، برای مأموریت‌های خاص دارد. شاید بیان این مسئله اشاره‌ای به مقام و عظمت منزلت انسانهای گزینش شده داشته باشد.

گلچین از میان برگزیدگان:

علاوه بر این که خداوند از میان انسانها برگزیدگانی دارد، از میان

۱- سوره بقره، آیه ۱۳۰.

۲- سوره فاطر، آیه ۳۲.

۳- سوره حج، آیه ۷۵.

برگزیدگانش نیز مصطفین و منتخبینی دارد. خداوند از میان برگزیدگانش افرادی را گلچین می‌کند، به چند آیه در این زمینه توجه فرمایید:

﴿ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ﴾ (۱).

اینان پیامبران هستند که بعضی را بر بعضی برتری بخشیده‌ایم، از آنان کسانی هست که خداوند با او سخن گفته است، و بعضی از آنان را مرتبه‌هایی بلند فراده است، و عیسی ابن مریم را معجزات آشکار دادیم و او را به روح القدس یاری کردیم.

خداوند با همه انبیاء مانند حضرت موسی عليه السلام سخن نگفته است. و همه انبیاء همانند حضرت عیسی عليه السلام موید و یاری شده از روح القدس نبودند.

﴿ وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّن نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴾ (۲).

و این حجت ماست که به ابراهیم عليه السلام در برابر قومش بخشیدیم، هر کس را که بخواهیم مرتبه‌هایی بلند فرامی‌بریم، بیگمان پروردگار تو فرزانه داناست.

خداوند در قرآن کریم در مورد حضرت ابراهیم عليه السلام می‌فرماید: ابراهیم را بر دیگران برتری دادیم. سپس فرزندان حضرت ابراهیم عليه السلام و پیامبران دیگری را نام می‌برد که آنان را نیز، انتخاب کردیم و بر انسانها و پیامبران دیگر برتری دادیم.

۱ - سوره بقره، آیه ۲۵۳.

۲ - سوره انعام، آیه ۸۳.

﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ * وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ﴾^(۱).

و به او اسحاق و یعقوب را بخشیدیم و همه را هدایت کردیم و نیز پیش از آن نوح را هدایت نمودیم و داوود و سلیمان و یوسف و موسی و هارون [علیهم السلام] را که از فرزندان او بودند، بدین سان نیکوکاران را جزاء می دهیم * و نیز زکریا و یحیی و عیسی و الیاس [علیهم السلام] را، که همگی از شایستگان بودند * و نیز اسماعیل و یسع و یونس و لوط [علیهم السلام] را و همگی آنان را بر جهانیان برتری دادیم.

پرسشهای مهم:

پس از تأمل و دقت در آیات فوق پرسشهایی به ذهن خطور می کند، باید به این پرسشها، پاسخی دقیق داده شود تا بحث ولایت و امامت و مسائل مرتبط به آن روشن تر گردد.

۱ - سر اینکه حکمت بالغه الهی اقتضاء دارد که از میان انسانها برگزیدگانی داشته باشد چیست؟

۲ - معیار و ملاک خداوند برای انتخاب و گزینش برگزیدگانش، چیست؟

۳ - چرا خداوند گروهی خاص را برای این مقام برمیگزیند؟

۱ - سورة انعام، آیات ۸۶ - ۸۵ - ۸۴.

۴ - خداوند به برگزیدگانش چه امتیازاتی عنایت می‌فرماید و آنان در پرتوی این گزینش دارای چه ویژگی‌های می‌شوند؟

مَقَدِّمَاتِ پاسخ:

پاسخ به پرسش نخست نیازمند بیان مقدماتی می‌باشد. بدین منظور با توجه به آیات قرآن کریم، مقدماتی را بیان می‌نماییم تا در سایه آن بتوانیم به پاسخ مناسبی دست یابیم.

۱ - همه یکتا پرستان و موحدین بر این نظرند که خالق همه هستی و آفرینش ذات اقدس ربوبی است. در قرآن کریم نیز آیات متعددی بیانگر این موضوع می‌باشد.

﴿هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾^(۱).

اوست خداوند آفریدگار پدید آور صورتگر، او را است نامهای نیک، آنچه در آسمانها و زمین است او را تسبیح می‌گوید، و اوست پیروزمند فرزانه.

۲ - فقط ذات اقدس ربوبی نگه دارنده عالم هستی و آفرینش است. قیوم، نگهدار و نگهبان همه هستی اوست. قیام، برپایی و استواری همه هستی وابسته به اوست.

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾^(۲).

خداوندی که جز او خدایی نیست، زنده پاینده (قیوم) است.

۱ - سوره حشر، آیه ۲۴.

۲ - سوره بقره، آیه ۲۵۵.

۳ - تنها ذات اقدس ربوبی روزی دهنده همه مخلوقات و کائنات است .
 ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا
 كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾^(۱) .

و هیچ جنبنده‌ای در زمین نیست مگر آنکه روزی او بر خداوند است و او آرامشگاه و بازگشتگاهشان را می‌داند، همه در کتابی مبین ثبت است .

۴ - خداوند به همه رموز، اسرار و ظرایف آفرینش آگاه است .
 ﴿وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ
 مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾^(۲) .

و هیچ ذره‌ای نه در زمین و نه در آسمان از پروردگارت پنهان نیست، و کوچکتر و بزرگتر از این چیزی نیست مگر آنکه در کتابی مبین [لوح محفوظ] ثبت است .

﴿أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ
 عَلِيمٌ﴾^(۳) .

خداوند هر چه را که در آسمانها و زمین است می‌داند و خداوند به هر چیزی آگاه است .

﴿إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾^(۴) .

تو دانای رازهای نهان هستی .

۱ - سوره هود، آیه ۶ .

۲ - سوره یونس، آیه ۶۱ .

۳ - سوره مائده، آیه ۹۷ .

۴ - سوره مائده، آیه ۱۰۹ .

همه اسرار، غیبها و پنهانیها در پیشگاه ذات اقدس حق منکشف و واضح است.

۵- تنها خداوند متعال، قادر مطلق بر همه امور است.

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾^(۱).

خدا بر هر کاری توانا است.

﴿لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾^(۲).

فرمانروایی آسمانها و زمین و آنچه در میان آنها است، از آن

خداوند است، او بر هر کاری تواناست.

همه قدرتهای عالم خلقت در انحصار خداوند متعال است.

۶- فعال ما یشاء تنها اوست، و هر کاری را که اراده نماید، انجام می دهد.

﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾^(۳).

پروردگارت هر چه خواهد، انجام می دهد.

هیچ چیزی نمی تواند مانع تحقق اراده الهی بشود.

۷- خداوند برای افعالش پاسخگوی کسی نیست.

﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾^(۴).

هیچ کس نمی تواند بر کار او خرده بگیرد، ولی در کارهای آنان

جای سؤال و ایراد است.

۱- سوره بقره، آیه ۲۰.

۲- سوره مائده، آیه ۱۲۰.

۳- سوره هود، آیه ۱۰۷.

۴- سوره انبیاء، آیه ۲۳.

ذات اقدس الهی فیاض مطلق است، وی خالق و رزاق و نگهدارنده تمام جهان آفرینش است و بر همه چیز قادر و عالم است و ما فوقی ندارد و در اعمال و افعال خود پاسخگوی کسی نیست.

تبیین فاعلیت خداوند:

با توجه به آیاتی که بیان نمودیم، مطلب ذیل روشن شد. جهان آفرینش در حیطه قدرت و اختیار خداوند است. هیچ چیزی از او پنهان نیست و بر همه وجود عالم و آگاه است. از سوی دیگر افعال و اتفاقاتی که در جهان هستی روی می‌دهد را گاهی به خود نسبت می‌دهد و می‌فرماید: ما این کار را انجام دادیم و گاهی به دیگران. هنگامی که خداوند، افعال را به اسباب و وسایط نسبت می‌دهد، این اسباب و ابزار یا دارای شعور و عقل هستند، مانند انبیاء و فرشتگان یا دارای ادراک و قوه عاقله نمی‌باشند همانند زلزله و صاعقه. به آیاتی در این زمینه اشاره می‌نماییم.

اسباب و وسایط غیر ذی شعور:

در قرآن آیات متعددی در رابطه با اقوام گذشته وجود دارد که خداوند در رابطه با آنان می‌فرماید: بوسیله صاعقه و زلزله هلاک شدند. قوم موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ شرط پذیرش ایمان را دیدن خداوند قرار دادند، اما گرفتار صاعقه آسمانی شدند.

﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ

وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١﴾ .

گفتید ای موسی [عَلَيْهِ السَّلَامُ] ما سخن تو را باور نمی‌کنیم ، مگر آنکه خداوند را آشکارا ببینیم ، آنگاه [به چشم خود] دیدید که صاعقه بر شما فرود آمد .

﴿وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾ (۲) .

و ستم پیشگان [مشرک] را بانگ مرگبار فرو گرفت و در خانه و کاشانه شان از پا در آمدند .

﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ﴾ (۳) .

آنگاه هنگام طلوع آفتاب بانگ مرگبار آنان را فرو گرفت .

﴿فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُضْجِينَ﴾ (۴) .

آنگاه بامدادان بانگ مرگبار آنان را فرو گرفت .

﴿فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (۵) .

آن گاه به خاطر کار و کردار شان ، صاعقه عذاب رسواگر ، آنان را فرو گرفت .

﴿فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ﴾ (۶) .

آنگاه زلزله ایشان را فرا گرفت و در خانه شان از پا در آمدند .

۱ - سوره بقره ، آیه ۵۵ .

۲ - سوره هود ، آیه ۶۷ .

۳ - سوره حجر ، آیه ۷۳ .

۴ - سوره حجر ، آیه ۸۳ .

۵ - سوره فصلت ، آیه ۱۷ .

۶ - سوره اعراف ، آیه ۷۸ .

هنگامی که حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ در برابر فرعون و ساحران ایستاد، از جانب پروردگار خطاب رسید: ای موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ چوپ دستی خود را بینداز تا سحر آنان را ببلعد.

﴿وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا﴾^(۱).

و آنچه در دست داری بینداز تا ساخته هایشان را ببلعد. در عالم اتفاقاتی حسّاس، خارق العاده و... روی می‌دهد، قرآن کریم از زبان خداوند این رویدادها را به زلزله، فریاد صاعقه، آتش و یا عصا نسبت می‌دهد.

اسباب و وسایط عاقل و ذی شعور:

خداوند گاهی اتفاقات و افعالی که در جهان روی می‌دهد را به امور ذی شعور و عاقل نسبت می‌دهد، همانند قبض روح.

﴿الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ﴾^(۲).

همانا که فرشتگان روحشان را می‌گیرند در حالی که پاک و پاکیزه‌اند.

﴿الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾^(۳).

کسانی که فرشتگان جانشان را می‌گیرند و آنان بر خود ستم روا داشته‌اند.

۱- سوره طه، آیه ۶۹.

۲- سوره نحل، آیه ۳۲.

۳- سوره نحل، آیه ۲۸.

﴿قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ﴾^(۱).

بگو فرشته مرگ که بر شما گماشته شده است، روح شما را می‌گیرد.

از این آیه می‌توان استنباط نمود، هر فردی ملک الموتی خاص به خود را دارد.

در قرآن آیاتی وجود دارد که قبض روح را به خداوند نسبت می‌دهد.

﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾^(۲).

خداوند جانها را به هنگام مرگ می‌گیرد.

﴿قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾^(۳).

بگو خداوند است که شما را زندگی می‌بخشد و سپس می‌میراند، سپس در روز قیامت که شکی در فرا رسیدن آن نیست گرد می‌آورد.

با آنکه می‌دانیم تمام حیات و ممات در دنیا و آخرت بدست خداوند است،

اما در قرآن با دو گونه آیه مواجه می‌شویم،

آیاتی که که قبض روح را به فرشتگان نسبت می‌دهد و آیاتی که این عمل را به خداوند منتسب می‌سازد. چگونه می‌توان این دو گروه از آیات قرآن کریم را با هم جمع و سازگار نمود؟

۱- سوره سجده، آیه ۱۱.

۲- سوره زمر، آیه ۴۲.

۳- سوره جاثیه، آیه ۲۶.

در رابطه با حضرت مریم علیها السلام قرآن می‌فرماید: رسولی از جانب خودمان بر وی فرستادیم تا به او فرزندی هدیه بدهد.

﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا * ... * قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا﴾^(۱).

آن‌گاه روح خویش (جبرئیل) را به سوی او فرستادیم که به صورت انسانی معتدل به دیده او در آمد... * گفت من فقط فرستاده پروردگار هستم، تا به تو پسری پاکیزه ببخشم.

نگاهی به داستان حضرت موسی و خضر علیهما السلام:

هنگامی که حضرت موسی علیه السلام، بنده‌ای از بندگان خاص خداوند را دید (در قرآن نام این بنده خاص ذکر نشده است، اما بر اساس روایات او را خضر علیه السلام می‌نامند)^(۲) که رحمت خاص خداوند شامل وی شده و دارای علوم و اسرار بود، از وی خواهش نمود تا همنشین و همراهش گردد، اما حضرت خضر علیه السلام نمی‌پذیرفت و به حضرت موسی علیه السلام گفت: تو صبر نداری، اما حضرت موسی علیه السلام فرمود: انشاء الله شکیباً خواهم بود. حضرت خضر علیه السلام کارهایی را انجام می‌دهد که برخی را به خود و برخی را به خداوند نسبت می‌دهد.

﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا * قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا * قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا * وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا * قَالَ

۱- سوره مریم، آیات ۱۹ و ۱۷.

۲- علل الشرایع، صفحه ۳۲ و ۳۱.

سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿١﴾.

آنگاه بنده‌ای از بندگان ما [خضر] را یافتند که به او رحمتی از سوی خویش ارزانی داشته و از پیشگاه خود به او علم [لدنی] آموخته بودیم * موسی به او گفت: آیا می‌توانم از شما پیروی کنم تا از بینشی که آموخته‌ای به من نیز بیاموزی؟ [خضر] گفت: تو هرگز همپای من صبر نتوانی کرد * و چگونه درباره چیزی که به آن علم و احاطه نداری صبر می‌ورزی؟ * موسی گفت: ان شاء الله مرا شکبیا خواهی یافت و از امر تو سرپیچی نمی‌کنم.

حضرت موسی عليه السلام همراه با حضرت خضر عليه السلام شد، آنان سوار بر کشتی شدند و حضرت خضر عليه السلام کشتی را سوراخ کرد و در میان راه جوانی را کشت و دیوار ویرانی را رایگان دوباره ساخت و در هر سه مورد حضرت موسی عليه السلام اعتراض نمود.

﴿فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ... * فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَقْتَلْتَنِي نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ... * فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا آتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعْنَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا * قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٢﴾.

پس رهسپار شدند تا آنکه سوار بر کشتی شدند، [خضر] آن را

۱ - سوره کهف، آیات ۶۹ الی ۶۵.

۲ - سوره کهف، آیات ۷۸ الی ۷۷، ۷۴ الی ۷۱.

سوراخ کرد. [موسی] گفت: سوراخش کردی که سر نشینانش را غرق کنی؟ عجب کار هول انگیزی کردی *... * باز رهسپار شدند تا آنکه به جوانی برخوردند و [خضر] او را کشت [موسی] گفت: آیا انسان بیگناهی را بدون آنکه قصاصی در بین باشد کشتی، به راستی کار ناپسندیده‌ای کردی *... * باز رهسپار شدند تا آنکه به اهل شهری رسیدند و از مردمش خوراکی خواستند، آنان از مهمان کردنشان ابا کردند. سپس دیواری را در آن جا دیدند که می‌خواست فرو ریزد [خضر] آن را برپا داشت. [موسی] گفت: اگر می‌خواستی برای این کار از آنان مزدی می‌گرفتی [خضر] گفت: اینجا دیگر هنگام جدایی بین من و توست، هم اکنون تو را از معنای آن چه بر آن صبر نتوانستی کرد، آگاه می‌سازم.

حضرت خضر علیه السلام، پاسخ حضرت موسی علیه السلام را می‌دهد و می‌گوید: کشتی را من سوراخ کردم تا از آنان غصب نشود. کشتن آن جوان را ما اراده کردیم (با صیغه جمع). خداوند می‌خواست دیوار را بسازیم تا گنجی که در زیر آن نهان است به دست دو جوان یتیم برسد.

﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا * وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنِينَ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهَقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا * فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَوَةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا * وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا

وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿١١﴾.

اما آن کشتی متعلق به بینوایانی بود که در دریا با آن کار می‌کردند پس خواستم ، آن را عیناک کنم ، پادشاهی پیشاروی آنان بود که هر کشتی سالمی را به زور می‌گرفت * و اما آن جوان پدر و مادرش مؤمن بودند ، و ما بیمناک شدیم که مبادا طغیان و کفری بر آنان تحمیل کند * و خواستیم که پروردگارشان به جای او برایشان فرزندی پاک و مهربانتر جانشین گرداند * و اما آن دیوار متعلق به دو جوان یتیم در آن شهر بود و زیر آن گنجی از آن ایشان بود و پدرشان مردی صالح بود ، پروردگارت خواست که آنان به کمال بلوغشان برسند و آنگاه گنجشان را از آنجا بیرون آورند ، که رحمتی از پروردگارت در حق آنان بود و من آن کار را از پیش خودم نکردم ، این معنای چیزی است که نتوانستی بر آن صبر کنی . بطور خلاصه حضرت خضر عليه السلام در رابطه با کشتی می‌فرماید : می‌خواستم (آردت) ، و در باره قتل جوان می‌فرماید : می‌خواستیم (آردنا) و در رابطه با ساختن دیوار می‌فرماید : خداوند می‌خواست (آراد ربك) . چرا خداوند افعالی که در جهان واقع می‌شود را گاهی به خود و گاهی به دیگران اعم از ذی شعور یا غیر ذی شعور نسبت می‌دهد ؟ انشاء الله در جلسه آینده به این پرسش ، پاسخ می‌دهیم .

پرسشها و پاسخها^(۱):

- ۱ - آیا معصومین علیهم السلام در این دنیا نیز تکامل می‌یابند؟
حضرات معصومین علیهم السلام دارای دو علم می‌باشند، علم موهوب که از ناحیه خداوند به آنان عطا شده است و علم اکتسابی، علم اکتسابی برای همه انسانها از جمله ائمه علیهم السلام موجب رشد و کمال می‌گردد. (برای آگاهی بیشتر به جزوه شماره ۵ مراجعه فرمایید).
- ۲ - چرا هنگامی که نام مقدس امام عصر (عجل الله فرجه الشریف) را می‌شنویم دست بر سر می‌گذاریم و می‌ایستیم؟
این سنت از زمان امام رضا علیه السلام متعارف شده است، بنابر روایات، حضرت ثامن الحجج علیه السلام هنگامی که نام شریف امام زمان (عجل الله فرجه) را می‌شنوند از جای بر می‌خیزند و دست بر سرشان می‌گذارند و سه بار می‌فرمایند: «اللهم عجل فرجه»^(۲).
- ۳ - منظور از ملكاً عظيماً چیست؟
با توجه به روایات، وجوب اطاعتی که خداوند برای معصومین علیهم السلام قرار داده است^(۳).
- ۴ - آیا عدل، جود و بخشش در کنار هم قرار می‌گیرند؟

۱ - در این قسمت سؤالاتی که به صورت کتبی از محضر استاد (دام ظلّه) شده است را همراه با پاسخ ایشان ملاحظه می‌فرمایید.

۲ - مستدرک سفینه البحار، جلد ۸ صفحه ۶۲۶.

۳ - کافی، جلد ۱ صفحه ۲۰۶.

خداوند سبحان ادارهٔ عالم آفرینش را بر اساس عدل قرار داده است. اما جرقه‌هایی از فضل وجود را در عالم آفرینش می‌بینیم، اما تجلی بیشتر آن در عالم آخرت است اگر خداوند بر اساس عدل بخواهد، انسانها را محاسبه نماید، کمترین کسی نجات خواهد یافت.

۵ - آیا خداوند می‌دانست، شیطان بر حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ سجده نمی‌کند؟ پاسخ به این پرسش مربوط به بحث جبر و اختیار می‌گردد، اما به طور خلاصه، هیچ چیز از خداوند پنهان و پوشیده نیست.

﴿لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾^(۱).

پروردگرم دانای رازهای پنهان، هیچ سنگ ذره‌ای در آسمانها و زمین از او پنهان نیست و چیزی کوچکتر از این و نه بزرگتر نیست مگر آنکه در کتابی مبین [ثبت] است.

علم الهی علت تامه برای تحقق اشیاء در عالم خارج نیست، یعنی اینکه خداوند می‌داند در عالم چه اتفاقاتی روی می‌دهد، سبب و علت تامه از برای وقوع خارجی آن نمی‌تواند باشد، ممکن است، علم جزء العلة باشد اما علت تامه نیست. به عنوان نمونه ما به بسیاری از حقایق آگاه هستیم اما صرف علم، به تحقق خارجی آن منتهی نمی‌گردد و برای حصول نتیجه باید اقدام عملی صورت گیرد.

«والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته»

... با توجه به آیاتی که بیان نمودیم ، مطلب ذیل روشن شد . جهان آفرینش در حیطة قدرت و اختیار خداوند است . هیچ چیزی از او پنهان نیست و بر همه وجود عالم و آگاه است . از سوی دیگر افعال و اتفاقاتی که در جهان هستی روی می دهد را گاهی به خود نسبت می دهد و می فرماید : ما این کار را انجام دادیم و گاهی به دیگران . هنگامی که خداوند ، افعال را به اسباب و وسایط نسبت می دهد ، این اسباب و ابزار یا دارای شعور و عقل هستند ، مانند انبیاء و فرشتگان یا دارای ادراک و قوه عاقله نمی باشند همانند زلزله و صاعقه .
(صفحه ۱۴ از همین جزوه)

محل برگزاری جلسات :

کاشان : حسینیه بیت حضرت آیت الله یثربی
تلفن : ۴۴۴۳۳۴۳ - ۴۴۴۵۲۷۷ نماپر : ۴۴۴۹۹۳۳

به سوی معرفت ۷

۲۵